Jyrki Katainen
Katri Vataja

17.3.2021

Tulevaisuusvaliokunta

SITRAN LAUSUNTO
Asia: E 130/2020 vp Valtioneuvoston selvitys: Komission strateginen ennakointiraportti 2020 ”Strateginen ennakointi – edellytysten luominen Euroopan selviytymiskyvyn parantamiseksi”

VNK:n perusmuistio 28.10.2020: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Liiteasiakirja/Documents/EDK-2020-AK-327870.pdf

Keskeiset huomiot

Sitra kiittää mahdollisuudesta lausua näkemyksiä komission strategisesta ennakointiraporttista 2020 ”Strateginen ennakointi – edellytysten luominen Euroopan selviytymiskyvyn parantamiseksi”.

- Kannatamme lämpimästi komission aloitetta vahvistaa strategista ennakointia ja sisällyttää ennakointi kaikkien alojen poliittiseen päätöksentekoon. On kuitenkin olennaista kiinnittää huomiota siihen, millaisena ennakoinnin rooli ymmärretään osana tiedonkäyttöä ja päätöksentekoa. Strategisella ennakoinnilla voidaan vahvistaa paitsi tulevaisuutta koskevaa tietoa, myös tulevaisuusajattelua, yhteisen ymmärryksen luomista sekä nykyhetken muutoksista että tulevaisuuden odotuksista ja niihin liittyvistä näkemyseroista. Strategisella ennakoinnilla voidaan avartaa näkemyksiä tulevaisuuden mahdollisista vaihtoehdoista ja vahvistaa toistenlaisten tulevaisuuksien kuvittelua.

- Pidämme tärkeänä resilienssin vahvistamista EU:n tulevaisuuden ja pitkän aikavälin tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Selviytymiskyvyn, varautumis- ja palautuskyvyn, lisäksi tarvitaan myös kykyä uudistua. Koronakriisi on nostanut hyvin konkreettisella tavalla esiin resilienssin ja uudistumiskyvyn merkityksen ja arvon niin yhteiskuntajärjestelmien, yhteiskunnan rakenteiden kuin myös yksilöiden tasolla.

- Strategisen ennakoinnin toimintamalleissa on tärkeä huomioida laaja-alainen yhteistyö, osallisuus ja moniäänisyys.

Kannatamme lämpimästi komission aloitetta vahvistaa strategista ennakointia ja sisällyttää ennakointi kaikkiin politiikan aloihin sen strategisen arvon hyödyntämiseksi.

Ennakointi on pohdintaa nykyhetken muutoksista, vaihtoehtoisista tulevaisuuksista ja toimenpiteistä, joilla toivottuun tulevaisuuteen voitaisiin päästä. Ennakoinnin hyödyntäminen päätöksenteossa edellyttää systemaattisuutta, rakenteita ja foorumeita ja niiden vahvistamiselle komission esitys antaa vahvan tuen ja edellytykset.

Komission toimissa ennakoinnin valtavirtaistamiseksi on tarpeen huomioida, että megatrendeihin liittyvät haasteet ovat luonteeltaan viheliäitä. Niiden tunnistamiseksi ja ratkaisemiseksi tarvitaan tiedonkäyttöön ja päätöksentekoon uudenlaisia toimintamalleja, jotka mahdollistavat monialaisen tiedon tulkinnan ja tulevaisuus- ja ennakointitiedon käytön yhdessä muiden tiedon lajien, esimerkiksi tiedonannossa mainittujen vaikutusarvioiden, kanssa. Ennakointivalmiuksia kehitettäessä on hyvä huomioida, että eri tahot ymmärtävät ennakoinnin eri tavoin ja heillä on tulevaisuustiedon omaksumisen suhteen erilaiset lähtökohdat. Strategisessa ennakoinnissa on siten tärkeä huomioida paitsi tiedon ja ymmärryksen rikastaminen suhteessa tulevaisuuteen, myös kyky käyttää tulevaisuustietoa nykyhetkessä tehtävien päätösten tukena. Tulevaisuustieto on luonteeltaan epävarmempaa kuin esimerkiksi taaksepäin katsova tilastollinen data ja mallintaminen, eikä tiedosta voi suoraan johtaa yksityiskohtaisia ratkaisuja ja politiikkasuosituksia.

Elämme epävarmassa, yllätyksellisessä ja ristiriitaisessa maailmassa, jota tulevaisuudentutkijat ovat kuvanneet postnormaaliksi ajaksi. Tällaisessa maailmassa ennakoinnin tehtävänä on paitsi tuottaa monipuolista tietoa tulevaisuudesta, myös vahvistaa tulevaisuusajattelua ja -kyvykkyyttä. Ennakoinnissa tulee korostua niin nykytilaan kuin tulevaisuuteen liittyvien oletusten ja käytäntöjen haastaminen ja niistä poisoppiminen sekä yhteisen ymmärryksen luominen. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi tulevaisuuslukutaidon lisäämistä kaikilla tasoilla niin kouluista päätöksentekijöihin ja hallintoon, sekä yhteisöllisiä rakenteita ja foorumeita.

Monet tämän hetken toimintamallit ja ratkaisut eivät ole kestäviä eivätkä palvele meitä enää tulevaisuudessa. Strategisen ennakoinnin toimintamalleissa on siksi tarpeen korostaa tulevaisuusajattelun avartamista, tulevaisuuteen liittyvien oletusten haastamista ja poisoppimista. Strategisen ennakoinnin tehtäväksi ei riitä enää vain ”varmistaa että lyhyen aikavälin aloitteet perustuvat pidemmän aikavälin näkymiin” vaan strategisella ennakoinnilla tulee vahvistaa toimijuutta pitkän aikavälin tavoitteiden luomisessa ja muutoksen tekemisessä. Muutokset voivat tarkoittaa proaktiivista epäjatkuvuuksien luomista. Meidän on esimerkiksi tarve päästä eroon riippuvuudestamme fossiilisiin polttoaineisiin. Komission raportissa (luku 3.1.) puhutaan esimerkiksi maaseudun uudistumistarpeesta esimerkkinä sosiaalisista haasteista, ja mainitaan että tarvitaan ”pitkän aikavälin visio”. Toivotun tulevaisuuden luominen ja pitkän aikavälin tavoitteiden asettaminen visioiden saavuttamiseksi edellyttää kykyä kuvitella erilaisia vaihtoehtoja, joilla tulevaisuuden haasteita voidaan ratkaista. Tulevaisuusajattelun laajentamisessa ja vahvistamisessa osaksi muutoksentekemistä voidaan hyödyntää esimerkiksi Sitran kehittämää ja avoimesti saatavilla olevaa Tulevaisuustaajuus-työpajamenetelmää.

Raportti korostaa resilienssin merkitystä tulevaisuuden kannalta kestävässä EU-politiikassa. Lähestymistapa on perusteltu ja pidämme tärkeänä resilienssin vahvistamista EU:n tulevaisuuden ja pitkän aikavälin tavoitteiden saavuttamisen kannalta.

Komission ensimmäisen strategisen ennakoinnin raportin teemaksi on valittu resilienssi. Raportissa resilienssi määritellään kyvyksi sietää ja selviytyä haasteista, mutta myös kohdata muutoksia kestävällä, reilulla ja demokraattisella tavalla. Useiden maiden ja kansainvälisten instituutioiden strategioissa resilienssi on tunnistettu vastaukseksi monimutkaisiin, usein vaikutuksiltaan kansallisvaltioiden rajat ylittäviin kriiseihin, joita poliittiset yhteisöt nykyisessä maailmanjärjestyksessä kohtaavat. Koronaviruspandemia ilmentää hyvin konkreettisella tavalla näitä haasteita. Pandemia on nostanut esiin resilienssin ja uudistumiskyvyn merkityksen ja arvon niin yhteiskuntajärjestelmien, yhteiskunnan rakenteiden kuin myös yksilöiden tasolla. Resilienssi edellyttää kuitenkin kriisinsietokyvyn ja kriiseistä palautumisen ohella myös ennakoivaa sopeutumista toimintaympäristön muutoksiin. Komission suomennetussa raportissa resilienssi on käännetty selviytymiskyvyksi. Selviytymiskyvyn rinnalle tarvitaan uudistumiskykyä niin rakenteiden, toimintatapojen kuin ajattelumallien, myös arvojen ja ihanteiden, tasolla. Strategisen ennakoinnin keinoin voidaan tukea ja vahvistaa uusien avausten tekemistä, edellytysten vahvistamista ja toisenlaisten, innostavien tulevaisuuksien rakentamista.

Strategisen ennakoinnin toimintamalleilla on tärkeä vahvistaa ennakoinnin laaja-alaista yhteistyötä, osallisuutta ja moniäänisyyttä.

Kannatamme komission aloitetta rakentaa läheistä yhteistyötä muiden EU:n instituutioiden kanssa ja vahvistaa ennakointiverkostoa EU:n jäsenvaltioiden, ajatushautomoiden, akateemisen kentän ja kansalaisyhteiskunnan kanssa. Suomen kansallisen ennakointiverkoston työstä olemme oppineet, että ennakoinnin elävä verkosto ja ekosysteemi edellyttää sekä avoimuutta että aktiivista koordinointia. Selkeä koordinaatio ja verkoston foorumeiden ja prosessien yhdistäminen osaksi päätöksenteon prosesseja vahvistavat verkoston luottamusta ja motivoivat aitoon monialaiseen yhteistyöhön.

Osallisuus ja inklusiivisuus ovat yhä tärkeämpiä strategisen ennakoinnin piirteitä. Paitsi laadukkaampien tulevaisuuskuvien ja – keskustelun, myös demokratian, ihmisten osallisuuden kokemuksen ja hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että itse kullakin on kyky ja mahdollisuus hahmotella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia, saada äänensä kuuluviin niiden toivottavuuden suhteen ja toimia toivottavien tulevaisuuksien toteutumiseksi. Strategisen ennakoinnin kannalta kysymys ei ole vain siitä, keiden ääni ennakoinnissa ja pitkän aikavälin tavoitteissa kuuluu, vaan myös siitä, miten erilaiset kehityskulut, yllätykset, jännitteet ja ristiriidat tulevat tavoitteissa ja toimenpiteissä huomioiduksi.

Käytännössä osallisuus ja moniäänisyys edellyttävät tilaa ja foorumeja käydä rakentavaa dialogia osana päätöksenteon prosesseja. Suomessa meillä on tästä hyviä esimerkkejä niin Poikkeusajan dialogeista kuin Tulevaisuusdialogeista, joita Valtioneuvoston kanslia on järjestänyt yhteistyössä Erätauko-säätiön kanssa osana tulevaisuusselonteon valmistelua. Dialogien tarkoitus ei ole saavuttaa konsensusta, vaan pyrkiä lisäämään ymmärrystä erilaisista näkemyksistä. Siten se on oivallinen tapa ylittää siiloja ja käydä keskustelua eri toimijoiden, myös politiikan, hallinnon ja kansalaisten välillä. Erilaiset näkemykset tulevaisuuksista auttavat haastamaan omaa ajattelua ja samalla kartoittamaan paremmin mahdollisia yllätyksiä ja jännitteitä.

Komission tiedonannossa ehdotetaan indikaattoripohjaisten tulostaulujen kehittämistä selviytymiskyvyn (resilienssin) seuraamiseksi yhteistyössä jäsenvaltioiden ja keskeisten sidosryhmien kanssa. Indikaattorit ovat oivallisia tiedon kiteyttäjiä. Tulostaulujen suhteen keskeinen kysymys kuitenkin on, miten niitä käytetään ja mitä tarkoitusta ne palvelevat. Missä määrin indikaattorit vahvistavat nykysysteemiä ja

onnistuvatko ne tukemaan tulevaisuusorientoitunutta keskustelua, politiikkaa ja pitkän aikavälin tavoitteita? Mahdollistavatko ne nykyisten rakenteiden ja toimintamallien haastamisen ja tukevatko riittävästi uudistumista? Isoja ongelmia ratkaistaessa vaikutuksia on arvioitava suhteessa siihen, onko valittu suunta oikea ja vauhti sopiva sekä missä määrin toimenpiteet ja politiikat vastaavat muuttuvan maailman vaatimuksiin. Tulostaulujen tulee tukea systeemisen kuvan ja asioiden välisten keskinäisriippuvuuksien hahmottamista.

Komissio ehdottaa ennakointia koskevien viiteskenaarioiden kehittämistä, joita voitaisiin käyttää vankkana ennakoivana kehyksenä. Pidämme tärkeänä sellaisten viitekehysten luomista, jotka tarjoaisivat perustan yhteiselle tulevaisuuskeskustelulle ja politiikkatoimille. Olennaista tässä kehitystyössä on aito osallistavuus ja erilaisten näkökulmien huomioiminen. Yhtenä näkökulmana tässä voitaisiin pohtia, miten luoda yhteistä ymmärrystä myös erilaisista näkökulmista ja tulevaisuuden kehityskulkuihin liittyvistä jännitteistä. Olennaista on ymmärtää, mistä asioista ollaan eri mieltä ja pyrkiä tunnistamaan ja erottamaan kehityskulkuihin liittyvät faktat ja näkemykset toisistaan. On hyvä tunnistaa, että tulevaisuustietoon liittyy aina myös arvovalintoja.

Helsingissä 17.3.2021

SUOMEN ITSENÄISYYDEN JUHLARAHASTO SITRA

Jyrki Katainen
Yliasiamies

Katri Vataja
Johtaja, Strategia ja Ennakointi